

Miscel·lània

FÒRUM J. M. CAGIGAL

Paraules clau

esport, activitat física, joventut, exclusió

Activitat física, esport i inserció social: un estudi exploratori sobre els joves en barris desfavorits*

▪ ENRIQUETA BALIBREA

Àrea d'Esports Universitat Politècnica de València

▪ ANTONIO SANTOS

▪ IGNACIO LERMA

Departament de Sociologia, Universitat de València

Abstract

This article examines the place of physical activity and sport in relation to the programmes of social insertion aimed at young people in underprivileged neighbourhoods. The degradation in these areas has been increasing over the last few years and the processes of exclusion has worsened living conditions for these young people. These facts have made it necessary to look for a new focus in the mechanisms of juvenile insertion. We consider that sporting practices bring something new to the politics of insertion. With this in mind, we have concentrated on the "neighbourhoods of special action" of Valencia Community and have carried out exploratory interviews with social service workers in contact with the problems of young people. The information thus obtained has allowed us to know their attitudes and characterise the first experiences developed in this ambit.

Key words

sport, physical activity, youth, exclusion

Resum

L'article examina el lloc de l'activitat física i l'esport en relació amb els programes d'inserció social adreçats als joves de barris desfavorits. La degradació d'aquestes zones ha anat creixent al llarg dels últims anys i els processos d'exclusió han empitjorat les condicions de vida dels joves. Aquests fets obliguen a buscar nous enfocaments al voltant dels mecanismes d'inserció juvenil. Considerem que les pràctiques esportives obren un espai d'innovació en les polítiques d'inserció. Per tal d'aproximar-nos a la qüestió, ens hem centrat en els "barris d'acció preferent" de la Comunitat Valenciana i hem realitzat entrevistes exploratòries a responsables dels serveis socials en contacte amb la problemàtica dels joves. La informació recollida permetrà de conèixer les seves actituds respecte d'aquest tema i caracteritzar les primeres experiències desenvolupades en aquest àmbit.

Introducció: nàufrags urbans, els joves desfavorits

Durant l'última dècada, les condicions de vida a les zones urbanes més desfavorides han empitjorat a Espanya. L'atur, la manca d'expectatives, el fracàs escolar o familiar han causat una creixent deterioració entre els joves d'aquestes zones "en crisi", i els han forçat a mantenir un fràgil equilibri entre la marginació i la integració.

Els recorreguts d'aquests joves procedents de barris populars han estat marcats per una creixent vulnerabilitat. Ells han estat els principals afectats per les penalitats que suposen l'atur i la precarietat laboral dels anys vuitanta. En particular, els trastorns més importants han recaigut sobre aquells que tenien menys formació i menys recursos per accedir a una col·locació. Avui es constata que aquests problemes han degradat les seves possibilitats d'inserció social.

* Aquest article és el fruit de la investigació "Inserció juvenil i activitat física: una forma d'intervenció social en el context dels barris de la perifèria urbana", subvencionada pel Programa de Recerca científica i Desenvolupament tecnològic de la Generalitat Valenciana (GV99 - 92-1-07).

Els experts han començat a vincular aquest increment dels joves en situacions de pobresa amb una crisi dels mecanismes convencionals d'integració social i amb l'aparició de noves pràctiques delictives. La confirmació de totes aquestes circumstàncies ha portat ja alguns sociòlegs a parlar de "delinqüència d'exclusió", que prolifera entre els fills de famílies on la precarietat ha arrelat amb més força. Aquesta mena de delinqüència, més relacionada amb agressions cap a les persones, es desenvolupa amb més força des dels vuitanta i es troba avui en expansió. És distintiva d'una societat en crisi, on les vies d'integració social i professional en el món adult es troben taponades i no aconseguen funcionar com a element organitzador de les biografies individuals. Les carreres professionals han deixat de ser estables i, paral·lelament, a les carreres delictives els ha passat una cosa semblant: avui assistim a la proliferació de formes de violència imprevisibles, inclassificables, sense sentit aparent, que els experts tracten d'interpretar i que es vinculen a l'actual crisi dels mecanismes d'integració sociolaboral.

El caràcter expressiu i aleatori de les infraccions contrasta amb l'estil instrumental de períodes anteriors: avui els cotxes no són robats per utilitzar-los, sinó per cremar-los o estavellar-los. L'epidèmia urbana de destrosses de vehicles n'és una bona mostra. Igualment, és també poc "pràctic" el deteriorament i els danys causats en locals públics posats a disposició dels joves per part de l'Estat –centres d'oci, educatius, juvenils. Igualment, no proporciona cap benefici material destrossar els mitjans de transport públic, el mobiliari urbà o l'hàbitat més proper: parcs, bústies, façanes, etc. Tampoc no és gaire "eficaç" convertir en nous blancs de la violència els conductors d'autobús o els professors.

Les polítiques socials han tractat de fer front a aquesta dinàmica d'exclusió dels joves de barris marginals, mitjançant accions d'intervenció en l'àmbit de l'ocupació, de l'educació o de la salut. Aquestes actuacions es veuen desbordades per una realitat on els recursos mai no són suficients i on la problemàtica juvenil canvia de perfil continuament; tot plegat ens impulsa a buscar nous enfocaments al voltant dels mecanismes d'inserció juvenil en

els quals s'explorin les potencialitats d'integració social de les pràctiques esportives.

Exposarem, en primer lloc, l'estat de la qüestió en la investigació sobre esport-inserció a Espanya i resumirem els procediments metodològics seguits en la investigació i, en segon lloc, en presentarem els principals resultats; primerament detallarem alguns dels aspectes que fan de l'esport una forma idònia d'intervenció entre els joves que analitzem. Tot seguit concretarem les característiques de les experiències espanyoles que hem recollit. Finalment, analitzarem els resultats aconseguits en intervencions que compten amb una experiència de funcionament més prolongada. Distingirem dos tipus d'assoliments i d'avantatges observats: en el pla individual i en el pla de les relacions socials.

La investigació sobre activitat física i col·lectius socialment desfavorits a Espanya

Els últims anys han vist aparèixer diverses investigacions en el camp de la sociologia de l'esport (García Ferrando, 1998) que mostren que les pràctiques esportives adquireixen una creixent importància en l'ocupació del temps lliure juvenil. Els mitjans de comunicació envaeixen l'espai social amb activitats físiques. El futbol o l'aeròbic, amb els seus herois i heroïnes, es consagren en l'actualitat com a models socials. Aquest "boom", unit a la possibilitat de fer de l'activitat física una pràctica educativa adaptada a les necessitats i vivències socials dels col·lectius a què ens adrecem, permet de pensar en una forma emergent i creativa d'intervenció en política social.

Així, la Comissió Europea (1998) ha reflectit en diversos informes la importància de les funcions socials de l'activitat esportiva. Al document "Evolució i perspectives de l'acció comunitària en l'esport", es distingeixen cinc funcions específiques que les polítiques europees havien de potenciar: una funció educativa, una funció de salut pública, una funció cultural, una funció lúdica i una funció social. Aquesta última precisava que "l'esport constitueix un instrument per promoure una societat més in-

clusiva, per lluitar contra la intolerància i el racisme, la violència, l'abús de l'alcohol o l'ús d'estupefaents; l'esport pot contribuir a la integració de les persones excloses del mercat laboral" (Comissió Europea, 1998).

Ara com ara, a Espanya són molt escasses les accions adreçades als joves de barris deprimits mitjançant l'activitat física. Tanmateix, han començat a desenvolupar-se algunes intervencions mitjançant pràctiques esportives en altres col·lectius marginals: esports d'equip i activitats de musculació amb població reclusa; natació, gimnàstica, *footing* o escalada amb persones seropositives; diferents programes d'activitats físico-esportives per a joves amb problemes de conducta, i ioga, judo o futbol sala en centres de rehabilitació per a toxicòmans.

L'escassetat d'intervencions i investigacions sobre els joves de barris desfavorits contrasta amb l'obertura de suggestives línies de treball centrades en altres col·lectius amb necessitats especials i que per la seva proximitat a la realitat dels joves resulten rellevants per a la nostra temàtica. Així, en primer lloc, hem de destacar l'àmbit de les toxicomanies, amb els estudis de García, Fernández i Solar (1986), Guñales (1991) i, finalment, el treball realitzat per Valverde (1994), on s'analitza el paper de l'activitat física en els programes de rehabilitació com a eina per reforçar estils de vida saludables. En segon lloc, cal esmentar els treballs de García i Carvajal (1999) i de Durán, Gómez, Rodríguez i Jiménez (2000), centrats en problemes de violència i delinqüència en l'àmbit educatiu o en els centres d'atenció especial. En tercer lloc, cal esmentar els estudis sobre poblacions recluses en institucions penitenciàries. Entre els més rellevants, trobem els treballs de Chamarro (1993), que suposen referències obligades a la investigació carcerària, i, igualment, els que es refereixen a la dona presidiària de Ríos (1987) i Castillo (1999). Tots aquests treballs indaguen sobre les potencialitats de les pràctiques esportives com a mitjà d'inserció social.

En aquesta línia, la nostra investigació examina el lloc de l'activitat física en les intervencions amb joves desfavorits i valora les possibilitats d'aconseguir efectes creatius i eficaços amb aquestes accions. A partir de la nostra experiència d'investigació i del

balanç de les que acabem d'esmentar, entenem que les potencialitats de l'activitat física en el camp de la política social són molt aprofitables, encara que caldrà tenir en compte alguns aspectes que il·lustrem en aquest text. Com veurem, caldrà decantar-se per programes globals i amb continuïtat, que apleguin pràctiques creatives, progressistes i generadores de coneixements capaços de fomentar en els joves la realització i organització posterior de pràctiques autònomes integrades en els seus hàbits de vida.

Ja hem esmentat el caràcter embrionari de la investigació sobre la nostra temàtica a Espanya. Això ha imposat un marcat caràcter exploratori al nostre estudi, que hem afrontat a través d'una intensa recopilació documental d'aquest tipus d'experiències a tot Europa i mitjançant la realització d'entrevistes exploratòries a professionals de la tasca social dels "barris d'acció preferent" del País Valencià. Aquests barris presenten problemes greus en diversos indicadors socials –pobresa, desocupació, fracàs escolar, toxicomanies– i formen part d'un programa específic del govern regional. Hem considerat rellevant abordar la nostra investigació entrevistant els responsables dels "equips socials de base" dels barris, perquè hi havíem detectat l'existència d'unes certes pràctiques esportives poc organitzades. La informació recollida permetria de fer el cens les pràctiques esmentades i analitzar-les amb més detall. A més a més, per il·lustrar els nostres arguments, completarem la informació amb l'anàlisi d'experiències en aquesta àrea realitzades a d'altres països de la Unió Europea, fonamentalment a França.¹

Anàlisi d'entrevistes exploratòries dirigides a experts

Aspectes que potencien la presència de l'esport en les accions d'inserció

Els joves amb qui treballen els nostres entrevistats, i que són objecte del nostre interès, tenen edats compreses entre els 12 i

els 16 anys. Viuen en un espai vulnerable, on les possibilitats de controlar la pròpia trajectòria no són gaires. Hi ha algunes possibilitats de sortir del barri, de crear altres activitats o de participar-hi, però també n'hi ha moltes de sucumbir a la precarietat, la decadència, l'espera. Des d'edats primerenques, els nois d'aquestes zones deprimides pateixen molts dels signes vinculats a la marginació: la desatenció a la salut, el fracàs escolar, la vida al carrer, i els primers episodis delictius són alguns dels més destacables.

Hi ha dues raons fonamentals que acrediten l'esport com a mitjà d'intervenció en l'àmbit de la inserció juvenil: en primer lloc, la rellevància que té entre els hàbits dels joves. A hores d'ara, la seva presència ha arribat fins a les zones més oblidades i els joves que hi viuen volen participar-hi. El desig de pràctiques físiques és captat i aprofitat pels professionals del treball social que tenen més propers: "Amb l'esport, la participació inicial d'aquests xavals està garantida, perquè partim del fet que és un dels centres d'interès dels nois... Si t'ho demanen ells mateixos!" (E.1). Els treballadors socials troben un instrument per acostar-se als nois, un recurs per captar la seva atenció, una eina per conquerir-los: una forma "d'atrapar-los amb l'esport"(E.4). En segon lloc, la coincidència que es produeix entre determinades característiques de l'activitat física –com ara el seu caràcter informal, el dinamisme i la possibilitat de realitzar-la en espais oberts–, amb alguns trets típics dels joves en risc social –com la vida al carrer, el temps buit o l'actitud de rebuig a les normes socials predominants– aquesta coincidència, diem, propicia la presència de l'esport en les experiències d'inserció.

Així, les activitats físiques i els jocs suposen una forma d'aproximar els joves –poc acostumats a les normes– a acceptar les regles del joc sense viure-les com una imposició forçosa i exterior. Com comenta un dels entrevistats: "A l'esport hi entren bé fins i tot els nois més difícils [...], nois que no estan acostumats a tenir límits o a tenir normes, perquè una forma d'anar-les ac-

ceptant és a través del joc" (E.4). El caràcter pràctic i dinàmic i els espais oberts de les activitats físiques i esportives són aspectes valorats de forma molt positiva davant d'altres menes d'iniciatives d'inserció més vinculades a l'escola, que els adolescents viuen com una obligació: "...d'altres activitats com ara les classes de repàs, la biblioteca, els tallers, diuen que no estan fets per a ells" (E.4). També, els espais oberts com a lloc de realització responen a les vivències i experiències dels joves de barri, com exposa un entrevistat: "són xavals que passen molt de temps al carrer, aleshores, els escolen més les activitats obertes, perquè estan més acostumats a estar-se al carrer, sempre van amunt i avall, o sigui que el físic el tenen més desenvolupat que d'altres nois que s'estan més a casa, veient la tele o llegint un llibre." (E.4).

Trets de les primeres experiències espanyoles

Encara que de forma embrionària i amb pocs mitjans, alguns dels entrevistats ja han començat a engegar iniciatives puntuals. Són accions esporàdiques amb un alt protagonisme del futbol, que busquen d'aprofitar la potencialitat de l'esport per generar un primer contacte, encara que sigui informal, amb els joves.

Aquestes primeres experiències assumeixen com a objectius aquells que coincideixen o que estan molt relacionats amb les finalitats associades tradicionalment a l'activitat física: la salut, la regeneració física, el desenvolupament moral, l'aprenentatge de normes, la utilització del temps lliure o l'alliberació de l'energia. "Si juguen a les tres de la tarda han d'aprendre a regular-se els àpats" (E.3) "l'escalada dissuadeix molt de 'passar-se' els dissabtes a la nit" (E.1). "Hi ha nois amb una agressivitat forta [...] l'esport és una forma de canalitzar aquesta agressió, de donar-li sortida" (E.2). Pel que fa a aquest a aquest tema, les iniciatives no presenten un desenvolupament sistematitzat d'objectius socials sinó que es troben marcades pels objectius

¹ Les polítiques socials franceses aporten alguns instruments originals en la utilització de l'esport per a la inserció social. Les semblances entre les estructures d'aquestes polítiques amb les espanyoles fan que aquesta rica experiència pugui servir d'exemple en un futur per abordar les mateixes problemàtiques al nostre país. Importants programes públics –com l'"OPE" (operació prevenció estiu), els J-Sports o els Tickets-Sport– han acollit milers de joves als barris i ratifiquen la força adquirida per l'esport com a dispositiu d'inserció. L'avaluació positiva de la majoria d'aquestes intervencions i els mitjans invertits obren un panorama prometedori en aquest camp.

de posar en pràctica i corregir hàbits higiènics. Aquestes primeres experiències es realitzen per la motivació d'algun treballador social que intueix les possibilitats que tenen aquestes intervencions. Les seves pràctiques no formen part de plans globals. Es troba a faltar una voluntat política que encapçalï la iniciativa de desenvolupar un programa sistemàtic que inclogui les pràctiques esportives.

Això ens emmena a referir-nos a un segon aspecte: la falta de continuïtat en el temps de les intervencions. Charrier (1998) ha fet palès que la durada és un factor clau per a la inserció. La brevetat de les experiències redueix la intervenció a accions puntuals, els objectius de les quals es poden quedar en una acció que sigui "posar un pedaç", en una acció pal·liativa, l'únic objectiu de la qual és acostar-se als joves. Tot i amb això, els treballadors socials s'adonen dels aspectes positius que es poden aconseguir amb intervencions esporàdiques com les que estan realitzant: "...és fàcil atrapar-los amb l'esport i després pots introduir-los en altres activitats [...] serveix per enganxar els xavals més difícils" (E.4); "és, sobretot, un ganxo 'bestial' (E.1).

Cal destacar una tercera característica molt repetida: es tracta de la utilització omnipresent del futbol en la majoria de les accions aplegades. Les motivacions, les creences o la falta de formació esportiva dels treballadors socials dificulten l'ús d'altres activitats físiques. La citació següent recull el que diem: "...Com que el futbol els atreu, perquè volen ser com Ronaldo i tots aquests, i era més fàcil per a nosaltres, doncs aleshores vam començar amb això" (E.3). Aquesta insistència en el futbol redueix els rics matisos que d'altres esports aportarien a les intervencions i en condicionen els resultats.

Algunes experiències, tanmateix, comencen a destacar-se de la resta per la varietat d'activitats proposades. Cal destacar la que es porta a terme al barri La Coma (Paterna-València) i la dels Centres Socials IV-V d'Alacant. La primera, realitzada durant diversos anys, recull un conjunt d'activitats esportives entre les quals hi ha el

futbol, les arts marcials, el voleibol, el ping-pong, l'handbol, els escacs "vivents", l'aeròbic o el teatre. La segona, involucra gairebé 100 joves i diversos barris de la zona durant tot el curs acadèmic, mitjançant activitats físiques com ara gimnàstica de manteniment, balls de saló, orientació, aeròbic, bàsquet, preesport i jocs alternatius i tradicionals. Entre els factors que ajudaran a determinar i potenciar una o altra pràctica es troben la història i la cultura de la zona, les instal·lacions necessàries, l'accessibilitat dels llocs i el cost que suposarà per als joves el material esportiu. Si es respecta això, és possible l'opció que els joves arribin a desenvolupar una pràctica integrada en els seus hàbits de vida.

En resum, als barris analitzats les accions socials a través de l'esport encara estan fent les primeres passes. Tanmateix, dels discursos dels entrevistats es desprèn una valoració positiva de les experiències, encara que també s'observa la necessitat de consolidar i enriquir les iniciatives per aconseguir més eficàcia. La citació que ve a continuació transmet molt bé la preocupació i la incertesa dels entrevistats: "El futbol sala, l'utilitzàvem com a caixa de reclutament per a nois als quals no arribàvem de cap manera, però ara què passa? Doncs ara ja no estem en aquesta fase [...], necessitem programes sòlids" (E.1). En el punt següent, ens centrarem en els possibles efectes que poden tenir les accions d'inserció per l'esport quan tenen el suport de dispositius que els donin solidesa i els permetin de desenvolupar-se amb continuïtat.

Resultats positius associats a les experiències més consolidades

Malgrat les escasses intervencions que s'estan realitzant a hores d'ara al nostre país, trobem un bon nombre d'experiències pràctiques i d'investigació desenvolupades en països de la Unió Europea.² Especialment a França, on, des de la dècada dels vuitanta, s'ha acumulat un valuós aprenentatge en relació amb els vincles entre l'activitat física i les polítiques d'inserció

adreçades a col·lectius de joves desfavorits de les *banlieue*. A partir d'aquell moment s'engeguen dispositius sòlids d'inserció per l'esport, que per la seva dimensió i originalitat poden servir de referència per analitzar els possibles efectes d'aquesta mena d'intervencions a Espanya.

Les referències documentals que hem extret sobre el cas francès i les opinions, recolzades en experiències pràctiques, dels treballadors de l'àrea social que hem recollit al nostre estudi, ens permeten de detallar algunes de les condicions que possibilitarien intervencions més sistemàtiques en aquest camp. En aquest apartat, ens centrarem en els resultats i efectes positius que les experiències més consolidades han tingut per a la vida dels joves i del barri.

Resultats en l'àmbit individual: cura personal, formació i inserció professional

Ja hem vist, en paràgrafs anteriors, que els objectius assignats tradicionalment a l'educació física per a la millora de l'individu són presents en aquestes iniciatives: l'aprenentatge d'hàbits saludables, el desenvolupament físic, la utilització del temps lliure o l'adquisició de normes figures, com a fites importants, en les experiències dels nostres entrevistats. Sense menystenir aquestes consecucions, cal proposar-se intervencions més àmplies i complexes que transcendeixin l'àmbit del fet "educatiu", i s'inscriguin en el camp de la inserció social, tot ampliant els objectius vers la formació laboral, la professionalització i la creació de vincles amb empreses.

Al nostre país, existeixen algunes experiències que s'aproximen a aquest tipus d'enfocament a través de la formació del voluntariat; aquest seria el cas de Burjassot (València). El 1994, els serveis socials d'aquest barri, junt amb l'associació de veïns i el Centre de dia van crear una associació per dinamitzar les activitats esportives dels joves del barri amb ajuda de voluntaris escollits entre els joves de més edat. La motivació d'aquests s'incrementa

² Dues fonts imprescindibles per trobar repertoris de bones pràctiques als països europeus són l'informe del Consell d'Europa (1999) o el més recent informe final de la Unió Europea realitzat per Becker i Brandes (2000). El primer recull, bàsicament, experiències portades a terme en països en el terreny de la integració social: presons, drogodependències, immigració, menors delinqüents, etc. El segon informe utilitza una metodologia comparativa i analitza, a través d'estudis de casos de països europeus, les potencialitats de l'esport en les polítiques d'inserció.

tava mitjançant l'oferta de formació tècnicoesportiva i el principal avantatge, més enllà de l'ajut material, consistia a recuperar l'experiència del carrer d'aquests joves més grans i la consideració amb què compten sobre els més petits i posar-les al servei de la iniciativa. La formació s'orienta a crear una figura de col·laborador o ajudant dels serveis socials en la coordinació de l'activitat física. Com veiem en la citació següent, la idea d'una formació en inserció social i esport apareix com una necessitat per donar continuïtat a les intervencions: "No és una cosa general, però sí, tenim... tres xavals que han passat per aquí, primer com a receptors de l'activitat [...] nois de 16-17 anys, és clar, inexperts completament, oi?, aleshores col·laboren, ajuden l'entrenador que porta un equip o coses així" (E.5).

A França, la freqüència amb que s'han produït les connexions entre la participació dels joves en les iniciatives i la seva posterior implicació en possibles sortides professionals, ha inspirat la recent creació de programes d'inserció professional per a la joventut –*emplois-jeunes*–, en els quals ocupen un lloc central les activitats d'animació sociocultural i socioesportiva als barris. Totes aquestes experiències de formació, ocupació i col·laboració social, han anat acompanyades de l'aparició de diversos títols i cursos d'especialització per a aquests camps. Aquestes noves dinàmiques professionals, que aporten als joves resultats concrets per a la seva inserció, ofereixen molt bones expectatives, però cal assenyalar que comencen a produir-se problemes lligats a la 'perennització' d'aquestes ocupacions i a la consegüent necessitat d'incrementar el suport públic si es vol donar continuïtat a aquestes intervencions de gran rendibilitat social.

Charrier (1998) recull una experiència de formació-ocupació desenvolupada a Bruay-sous-Lens (França) per institucions locals en col·laboració amb empreses. En una primera fase d'aquesta experiència, un equip de tècnics i animadors esportius treballen al barri amb joves de 16 a 25 anys, en entrenaments setmanals que engloben gran varietat d'esports i d'altres activitats, com ara concerts, cinema o arts plàstiques. Després, en una segona fase, els tècnics, juntament amb alguns dels joves més participatius, surten del barri i imparteixen,

semiprofessionalment, les activitats esportives als empleats de les empreses col·laboradores. En moltes ocasions, aquestes valoren positivament aquestes pràctiques físiques per als seus treballadors i els donen continuïtat a través de contractes laborals de foment d'ocupació. Vint-i-dues empreses han signat convenis amb les institucions impulsores d'aquesta iniciativa entre 1994-1996.

En la mateixa línia, podríem destacar l'experiència francesa de Lessines anomenada "*Project de lutte pour l'intégration social: Team Lessines-Les 12 h de la Chinelle*". Basada en la programació de proves de motociclisme orientades a joves "enganxats" a pràctiques il·lícites o perilloses de conducció. Aquesta experiència persegueix moderar aquesta propensió a conduir sense normes mitjançant una cursa reglada. Complementàriament, la motivació dels joves s'esperona proporcionant-los coneixements de mecànica que, juntament amb els contactes que es creen amb les entitats patrocinadores, faciliten la integració laboral dels joves. Aquesta iniciativa resulta de gran interès, perquè les motos ocupen un lloc central en la seva vida.

Resultats en l'àmbit grupal: millora de les relacions socials als barris

La degradació de les zones urbanes que estem considerant no només és arquitectònica: creixen també les dificultats de convivència. A les zones més deprimides les relacions socials són difícils, el clima de temor engendrat per la petita delinqüència i magnificat per l'efecte amplificador dels mitjans de comunicació impregna la vida social. El discurs sobre la seguretat ciutadana imposa la por com una barrera invisible entre el veïnat adult i el jove. L'organització veïnal és molt defensiva i reactiva, les mobilitzacions tenen un marcat caràcter "emocional", que explota en temes concrets: droga, prostitució, brutalitat policíaca. Les iniciatives socioculturals no tenen continuïtat, s'organitzen actes esportius o d'una altra índole que no tornen a repetir-se. Tot plegat dificulta els contactes entre veïns i dificulta els vincles entre barris i, també, entre ètnies d'una mateixa zona.

Els discursos recollits en el nostre estudi i els resultats de les intervencions franceses assenyalen l'activitat física com un mitjà per millorar la cohesió social en els grups desfavorits. Les citacions següents reflecteixen de quina manera perceben els treballadors socials el potencial de l'esport per afavorir les relacions socials: "L'esport crea un àmbit de convivència per a aquests nois" (E.3); "Els equips ara estan barrejats, nois d'aquí i d'altres barris propers. L'esport em permet d'ajuntar cinc païos i cinc gitans" (E.5). Les pràctiques esportives sembla que poden unir joves en una activitat comuna per a païos i gitans o per a nois d'un barri o d'un altre. Però els entrevistats expressen, malgrat tot, els seus dubtes sobre si aquests beneficis de la sociabilitat se circumscriuen únicament a l'àmbit esportiu o poden estendre's a un escenari social més ampli.

Sobre això, les experiències més avançades aporten matisos de molt d'interès i d'optimisme respecte al paper de l'esport realitzat en unes condicions determinades: les intervencions s'han d'inscriure en projectes globals i obrir les portes a l'exterior dels barris per provocar millores reals en les relacions socials. Alguns exemples ens serviran d'orientació. Les anomenades "*Olympiades Locales*" són una mostra clara de potenciació de les relacions entre barris. L'èxit d'aquesta iniciativa n'ha propiciat la difusió i entre les més innovadores destaca la de Boulogne-sur-Mer, on s'estan fent des del 1993. Són organitzades pels ajuntaments, en col·laboració amb entitats esportives, sindicats, mitjans de comunicació, organismes de formació i empreses. Grups de joves, dividits per zones, trien un esport i preparen una prova que, al llarg d'un dia, hauran de realitzar junt a equips d'altres barris. A més a més, l'organització invita esportistes famosos com a "padrins" de les competicions esportives. Aquestes iniciatives aprofiten la capacitat de convocatòria que es produeix al voltant d'un esdeveniment esportiu i que atreu molts joves de zones difícils.

Centrat en les relacions ètniques, Thomas (1993) ha estudiat la influència de la pràctica esportiva sobre les relacions interètniques mitjançant una investigació realitzada en la perifèria parisenca amb un equip de futbol compost per jugadors de tres "cultures": francesos d'origen, alge-

rians i un tercer grup amb doble nacionalitat francesa i algeriana. En dos moments diferents –abans i després d'un període d'entrenament– s'ha passat a cada jugador un qüestionari sociomètric on es demanava que valoressin els altres, segons l'afinitat que sentien. La comparació dels resultats mostra una evolució positiva de les actituds entre els grups.

L'escola, i més en concret la pràctica esportiva que s'hi desenvolupa, és també un territori que pot instrumentalitzar-se per afavorir la cohesió social. En una recent iniciativa, empresa el 1998 pel Servei de Promoció Educativa del Consell Escolar de la Comunitat de Madrid s'ha seleccionat un mètode de treball que posava l'accent en la dimensió intersexual, intergeneracional i intercultural per aprofitar el potencial de fusió que l'activitat física pot despertar entre grups de sexe, ètnia o edats diferents. Les activitats lúdiques i els jocs de cooperació, així com els esports a l'aire lliure, han estat els procediments utilitzats per intentar no reproduir estructures competitives i aconseguir de crear esperit de grup.

És cert que les millores en el clima social mitjançant l'activitat física no són fàcils de mesurar i és difícil d'atribuir-les a un factor particular com ho són les pràctiques esportives. Però, tot i amb això, les potencialitats d'aquestes, com indiquen els discursos analitzats més amunt i la majoria de les experiències que hem exposat, són esperançadores. Tanmateix, no convé de caure en un triomfalisme que ens porti a considerar l'esport com a remei universal, tot ignorant les dificultats que conté en estar també travessat per nombroses tensions socials.

Conclusions

En aquest article no hem inclòs alguns aspectes d'importància, com ara els equipaments i les instal·lacions esportives, la idoneïtat de les pràctiques esportives associades a barris concrets o les necessàries passarel·les entre l'esport de barri i l'esport federat. Tots aquests són temes

que donen continuïtat a la nostra línia d'investigació i que desenvoluparem pròximament. Després de la presentació dels resultats voldríem concloure destacant algunes idees que emergeixen de la investigació i que són, alhora, directrius ineludibles per a un programa concret que pretengui de potenciar la inserció social a través de l'activitat física:

- Les accions d'esport-inserció no són un remei miraculós per lluitar contra l'exclusió dels joves, frenar la delinqüència o l'ús de drogues. Només aconseguiran resultats reeixits si s'impulsen mitjançant una consistent voluntat política que promocióni iniciatives a mitjà i llarg termini sobre les zones urbanes deprimides.
- Les accions impliquen un alt nivell de preparació tècnica per part dels responsables, de manera que quedin coberts tant els aspectes tècnics esportius com l'acompanyament socioeducatiu per part dels professionals de l'acció social als barris.
- És essencial que les experiències comptin amb la participació dels mateixos joves i la fomentin: d'aquesta manera es podran conèixer les seves demandes i els seus gustos esportius. La selecció d'esports allunyats de la seva cultura esportiva (golf, equitació, per posar casos extrems) requeriria un extenuant treball de sensibilització que fa recomanable abordar pràctiques esportives properes a la composició de classe d'aquests joves.

Bibliografia

Becker, P. i Brandes, H.: *Study on Sport as a Tool for the Social Integration of Young People*, núm. 1999-0458/001-001 SVE-SVE4ET, 2000.

Castillo, J.: "Papel del deporte en la reinserción social de la población reclusa de las cárceles andaluzas". *Congreso Internacional de Educación Física*, Cádiz, 1999.

Chamarro, A.: "Deporte y ocio para la reinserción de reclusos: La experiencia del Centro

Penitenciario de Pamplona". *Revista de Psicología del Deporte*, 4, (1993) pàg. 87-99.

Charrier, D.: *Activités physiques et sportives et insertion des jeunes: enjeux éducatifs et pratiques institutionnelles*, Paris: La Documentation. Française, 1998.

Comisión Europea: *Evolución y perspectivas de la acción comunitaria en el deporte*, Bruselas, 1998.

Consejo de Europa: *Cohésion social et sport*, D/1999/5060/2, 1999.

Durán, J.; Gómez, V.; Rodríguez, J. L. i Jiménez, P.: "La Actividad Física y el Deporte como medio de integración social y de prevención de violencia: programa educativo con jóvenes socialmente desfavorecidos", *I Congreso de la Asociación Española de Ciencias del Deporte*, Universidad de Extremadura: Facultad de Ciencias del Deporte, 2000, pàg. 405-414.

García Ferrando, M.: "Estructura social de la práctica deportiva", a *Sociología del Deporte*, García M. Ferrando, N. Puig, N. y F. Lagardera, (comps.), Madrid: Alianza, 1998.

García, A. i Carvajal, C.: "Escalada deportiva: instrumento educacional en jóvenes con problemas conductuales", *Motricidad y Necesidades Especiales*, Asociación Española de Motricidad y Necesidades especiales, 1999, pàg. 296-301.

García, M.; Fernández, A. i Solar, L. V.: *La actividad física en la lucha por un objetivo final y real: rehacer jóvenes drogadictos y/o delincuentes para la vida*, Málaga: UNISPORT, 1986.

Guiñales, L.: "Evaluación de la Actividad deportiva en los programas de rehabilitación de alcoholismo y drogodependencias", IDCEF, núm. 18, 1991.

Irlinger, P.: (1993) "Sens de la règle dans les clubs sportifs et dans la cité", *Du stade au quartier; le rôle du sport dans l'intégration sociale des jeunes; actes du colloque organisé par l'IDEF*, 28-29, Paris: Syros, gener 1992, pàg. 133-140.

Ríos, M.: "La práctica físico-deportiva de la mujer en los sectores marginales de la sociedad", *Sociología del deporte*, Bilbao: Servicio editorial Universidad del País Vasco, 1987, pàg. 106-128.

Thomas, R.: "Utilisation du sport en vue de l'atténuation des conflits interethniques", *Du stade au quartier*, Paris: Syros, 1993.

Valverde, J. M.: "L'Activitat Física per a toxicòmans en rehabilitació", *Apunts. Educació Física i Esports*, 38, (1994) pàg. 104-108.